Azadi Ka Amrit Mahotsav

GURU DEEKSHAA IAS

सम्पूर्ण - संक्षिप्त - समर्थ

CURRENT AFFAIRS गुरू

UPSC/MPSC मराठी माध्यमात तयारी करणारे विद्यार्थी यांच्या साठी

13TH AUGUST 2022

FOR DAILY FREE CURRENT AFFAIRS
Follow Our Youtube Channel

Guru Deekshaa Marathi

INDEX

DAILY CURRENT AFFAIRS NOTES

13th August 2022

1. - भारतातील हत्ती संवर्धनाबद्दल: 3
(i) भारतीय हत्तींची आत्ताची आकडेवारी: 3
(ii) आशियाई हत्ती: 3
(iii) आफ्रिकन हत्ती: 3
(iv) संवर्धनाला प्रोत्साहन देण्यासाठी कोणते उपाय लागू केले आहेत? 4

2. - जीवनावश्यक वस्तू कायद्याचे तपशील: 5
(i) 1955 च्या जीवनावश्यक वस्तू कायद्याचे तपशील: 5
(ii) प्रभाव: 5
(iii) 1955 च्या अत्यावश्यक वस्तू कायद्याशी संबंधित चिंता: 5
(iv) पुढे कसे: 6

3. - SMILE योजनेबद्दल: 7
(i) ध्येय: 7
(ii) व्यवस्थापन मंत्रालय: 7
(iii) घटक: 7
(iv) उद्दिष्टे: 7
(v) भारतात भिकाऱ्यांना कसे वागवले जाते? 7

4. - क्रॉनिक फॅटीग सिंड्रोमचे तपशील: 8
(i) बद्दल: 8
(ii) कारणे: 8
(iii) कोण प्रभावित होऊ शकते: 8
(iv) लक्षणे: 8
(v) उपचार: 8

संपादकीय विश्लेषण.......... 9

1. भारतातील लोकसंख्या नियंत्रण: 9
   - (i) भारताची आणि संपूर्ण जगाची लोकसंख्या वाढ: 9
   - (ii) लोकसंख्या नियंत्रण सिद्धांत: 9
   - (iii) भारतातील लोकसंख्या नियंत्रण चिंता: 9
   - (iv) लोकसंख्या व्यवस्थापन उपक्रमांचे परिणाम असे असतील: 10
   - (v) उदाहरण म्हणून चीन: 10
   - (vi) भारताचे धार्मिक परिदृश्य: 10
   - (vii) गरीबांचा प्रभाव: 10
   - (viii) पितृसत्ता: 10
   - (ix) पुढे कसे: 10
   - (x) निष्कर्ष: 11

2. भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य: 12
   - (i) मूळ: 12
   - (ii) भारतीय संविधान आणि भाषण स्वातंत्र्य: 12
   - (iii) महत्त्व: 12
   - (iv) वाजवी मर्यादांचे औचित्य: 13
   - (v) त्याचा गैरवापर कसा होऊ शकतो? 14

1. - भारतातील हत्ती संवर्धनाबद्दल:

GS III

विषय→पर्यावरण संवर्धन संबंधित समस्या

भारतीय हत्तींची आत्ताची आकडेवारी:

- भारतामध्ये आशियाई हत्तींची सर्वाधिक लोकसंख्या आहे, त्यापैकी अंदाजे २७,००० हत्ती आहेत.
- 2017 च्या हत्तींच्या गणनेनुसार, केरळमध्ये सर्वाधिक हत्ती (6,019), त्यानंतर आसाम (5,719) आहेत. (३,०५४).

आशियाई हत्ती:

बद्दल:

- आशियाई हत्तींच्या तीन उपप्रजाती अस्तित्वात आहेत: भारतीय, सुमात्रन आणि श्रीलंकन.
- खंडातील बहुतेक उर्वरित हत्ती भारतीय उपप्रजातींचे आहेत, ज्याची श्रेणी सर्वात विस्तृत आहे.
- प्रबळ मादी हत्तींच्या कळपातील सदस्य ही सर्वात मोठी आणि सर्वात जुनी (मातृसत्ताक म्हणून ओळखली जाते) आहे. हा कळप मातृसत्ताकांच्या मुली आणि त्यांच्या संततीचा बनलेला आहे.
- सस्तन प्राण्यांमध्ये हत्तींचा गर्भावस्थेचा कालावधी सर्वात जास्त ज्ञात असतो कारण ते 680 दिवसांपर्यंत (22 महिने) गर्भधारणा करू शकतात.
- 14 ते 45 वयोगटातील महिलांसाठी, जन्म दरम्यानचा सरासरी कालावधी चार वर्षांचा असतो, 52 वर पाच वर्षे आणि 60 वर सहा वर्षांपर्यंत वाढतो.
- ग्रहावर 20-40,000 लोक राहतात असे मानले जाते.

स्थिती:

- IUCN रेड लिस्टवर, धोक्यात.
- 1972 वन्यजीव (संरक्षण) कायद्याचे अनुसूची I.
- CITES चे परिशिष्ट I

आफ्रिकन हत्ती:

बद्दल:

- आफ्रिकन हत्तींच्या दोन उपप्रजाती म्हणजे सवाना (किंवा बुश) हत्ती आणि वन हत्ती.
- पृथ्वीवर सुमारे 4,000,000,000 व्यक्ती आहेत.
- बोत्सवानामध्ये, जुलै 2020 च्या आधी शेकडो हत्ती मरण पावले. (आफ्रिका).

स्थिती:

- CITES परिशिष्ट II

धमक्या:

- शिकारीचे प्रमाण वाढले आहे.
- निवासस्थानाचे नुकसान
- मानव-हत्ती संघर्ष
- तुरुंगात असताना गैरवर्तन.
- पर्यटनामुळे हत्तींशी होणारा गैरवर्तन.
- हॉलवे आणि अनधिकृत खाणकाम नष्ट करणे

संवर्धनाला प्रोत्साहन देण्यासाठी कोणते उपाय लागू केले आहेत?

- त्यांचे खुनी आणि शिकारी पकडण्यासाठी योजना आणि कृती.
- अनेक राज्यांनी हत्तींचे अभयारण्य विकसित आणि नियुक्त केले आहे. उदाहरणार्थ, कर्नाटकातील म्हैसूर आणि दांडेली या दोन्ही ठिकाणी हत्तींचा साठा आहे.
- लँटाना आणि युपेटोरियम सारख्या भागातून अवांछित प्रजाती नष्ट करणे कारण ते हत्ती खाऊ शकतील अशा गवताच्या वाढीस प्रतिबंध करतात.
- अडथळ्यांचा वापर करून हत्ती-मानव संघर्ष प्रतिबंधक उपाय.
- जंगलातील आग प्रतिबंधक संशोधनासाठी सेल विकसित करण्यासाठी पावले.
- गज यात्रा, हत्तींबद्दल जनजागृती करण्यासाठी देशव्यापी मोहीम, हत्ती कॉरिडॉर सुरक्षित करण्याच्या मूल्यावर जोर देते.
- 2003 मध्ये आंतरराष्ट्रीय स्तरावर सुरू झालेल्या हत्तींच्या बेकायदेशीर कत्तलीचे निरीक्षण (MIKE) कार्यक्रम, क्षेत्र संवर्धन क्रियाकलापांच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करण्यासाठी संपूर्ण आफ्रिका आणि आशियातील हत्तींच्या बेकायदेशीर हत्येसंबंधी डेटामधील ट्रेंड पाहतो.
- प्रोजेक्ट एलिफंट, हा फेडरल अर्थसहाय्यित उपक्रम आहे जो फेब्रुवारी 1992 मध्ये सुरू झाला होता, त्याचे उद्दिष्ट हत्तींचे, त्यांच्या निवासस्थानांचे आणि त्यांच्या स्थलांतराच्या मार्गांचे संरक्षण करणे आहे.
- पर्यावरण, वने आणि हवामान बदल मंत्रालय देशातील प्रमुख हत्ती श्रेणी राज्यांना प्रकल्पासाठी आर्थिक आणि तांत्रिक सहाय्य प्रदान करते.
- माहूत (जे लोक हत्तींसोबत काम करतात, चालवतात आणि त्यांची काळजी घेतात) आणि त्यांची कुटुंबे हत्तींच्या कल्याणाला उच्च प्राधान्य देतात.
- मद्रास उच्च न्यायालयाचा (HC) 2011 चा निलगिरी हत्ती कॉरिडॉरबाबतचा निर्णय सर्वोच्च न्यायालयाने (SC) नुकताच कायम ठेवला होता, हत्तींच्या हालचालीचे स्वातंत्र्य आणि जवळील रिसॉर्ट्स बंद करणे कायम ठेवले होते.

- ***स्रोत→ इंडियन एक्सप्रेस***

2. - जीवनावश्यक वस्तू कायद्याचे तपशील:

GS II

विषय→सरकारी धोरणे आणि हस्तक्षेप

1955 च्या जीवनावश्यक वस्तू कायद्याचे तपशील:

- पार्श्वभूमी: ज्या वेळी ECA कायदा 1955 हा कायदा करण्यात आला, त्या वेळी अन्नधान्य उत्पादनाच्या सततच्या कमी पातळीमुळे देशात अन्नधान्याची तूट होती.
- आपल्या लोकांना पोसण्यासाठी, देश मदत आणि आयातीवर अवलंबून होता (पीएल-480 अंतर्गत अमेरिकेकडून खरेदी केलेला गहू).
- अन्नाचा साठा आणि बेकायदेशीर विक्री रोखण्यासाठी १९५५ मध्ये जीवनावश्यक वस्तू कायदा तयार करण्यात आला.
- 1955 च्या अत्यावश्यक वस्तू कायद्यांतर्गत जीवनावश्यक वस्तूंची व्याख्या केलेली नाही.
- अधिनियमाच्या अनुसूचीमध्ये सूचीबद्ध केलेल्या उत्पादनास कलम 2(A) अंतर्गत "आवश्यक वस्तू" म्हणून संबोधले जाते.
- कायद्यानुसार, फेडरल सरकारला शेड्यूलमधून चांगले समाविष्ट करण्याचा किंवा वगळण्याचा अधिकार देण्यात आला आहे.
- जर केंद्राने ठरवले की एखादी अत्यावश्यक गोष्ट जाहीर करणे हे सार्वजनिक हिताचे आहे, तर ते राज्य सरकारांच्या सहकार्याने तसे करू शकते.
- ECA 1955 चा वापर महागाईला आळा घालण्यासाठी केंद्राला सक्षम करून राज्य सरकारांना विविध वस्तूंच्या व्यापारावर अधिकार देण्यास सक्षम बनवण्यासाठी केला जातो.
- या कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी ग्राहक व्यवहार, अन्न आणि सार्वजनिक वितरण मंत्रालय जबाबदार आहे.

प्रभाव:

- एखाद्या वस्तूला अत्यावश्यक म्हणून नियुक्त करून, सरकार स्टॉक मर्यादा सेट करू शकते आणि त्याचे उत्पादन, पुरवठा आणि वितरण नियंत्रित करू शकते.

1955 च्या अत्यावश्यक वस्तू कायद्याशी संबंधित चिंता:

- आर्थिक सर्वेक्षण 2019-20 ने भर दिला की जरी ECA 1955 अंतर्गत सरकारी हस्तक्षेपाचा महागाई कमी करण्यावर फारसा परिणाम झाला नसला तरी त्याचा वारंवार कृषी व्यापारावर विपरीत परिणाम झाला.
- जेव्हा अशा प्रकारचे वर्तन घडते तेव्हा छळवणूक आणि भाडे मागण्याची शक्यता असते. भाडे शोधणे हा अर्थशास्त्रज्ञांनी अनुत्पादक उत्पन्नाचे वर्णन करण्यासाठी वापरलेला शब्द आहे, विशेषत: भ्रष्टाचाराद्वारे प्राप्त केलेला.
- अतिरिक्त नाशवंत कापणीच्या वेळी व्यापारी सामान्यतः पेक्षा खूपच कमी खरेदी करतात आणि शेतकऱ्यांना वारंवार मोठ्या प्रमाणात नुकसान सहन करावे लागते.
- कोल्ड स्टोरेज, गोदामे, प्रक्रिया आणि निर्यातीमध्ये गुंतवणुकीचा तुटवडा असल्याने शेतकऱ्यांना चांगला भाव मिळू शकला नाही.
- या मुद्द्यांमुळे अत्यावश्यक वस्तू (दुरुस्ती) विधेयक, 2020 ला संसदेने मंजुरी दिली. तथापि, शेतकरी विरोधकांनी सरकारला हा कायदा रद्द करण्यास भाग पाडले.

पुढे कसे:

- भारताचे अन्नधान्य उत्पादन अपुरे असताना ECA 1955 पहिल्यांदा वापरण्यात आले.
- तथापि, सरकारच्या ECA 1955 मधील सुधारणा ही शेतकऱ्यांची कमाई दुप्पट करण्याचे आणि व्यवसाय करणे सुलभ करण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी एक महत्त्वपूर्ण पाऊल आहे कारण भारताकडे आता बहुतांश कृषी उत्पादनांचा अतिरिक्त आहे.

- ***स्रोत-> इंडियन एक्सप्रेस***

3. - SMILE योजनेबद्दल:

GS II

विषय→सरकारी धोरणे आणि हस्तक्षेप

➢ **संदर्भ:**

- भारत सरकारने गरीबी आणि भिकारी या सततच्या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी विस्तृत SMILE (उपजीविका आणि उपक्रमासाठी उपेक्षित व्यक्तींसाठी समर्थन) योजना तयार केली आहे.
- 75 महानगरपालिका "SMILE-75" उपक्रमाचा एक भाग म्हणून आझादी का अमृत महोत्सवाच्या भावनेने भिकाऱ्यांचे पूर्ण पुनर्वसन करतील.

ध्येय:

- स्वयंसेवी संस्था आणि इतर भागधारकांच्या भागीदारीत, महानगरपालिका भीक मागण्यात गुंतलेल्यांसाठी विविध प्रकारच्या सर्वसमावेशक कल्याणकारी उपाय प्रदान करतील, पुनर्वसन, वैद्यकीय सुविधा तरतूद, समुपदेशन, जागृती, शिक्षण, कौशल्य विकास, आर्थिक संबंध आणि अभिसरण यावर विशेष भर देतील. इतर सरकारी कल्याणकारी कार्यक्रम.
- सामाजिक न्याय आणि सक्षमीकरण मंत्रालय एकूण रु. SMILE प्रकल्पासाठी आत्तापासून ते 2025-2026 पर्यंत 100 कोटी.
- ते भिकाऱ्यांच्या पूर्ण पुनर्वसनासाठी मदतीची एक प्रणाली विकसित करण्याचा प्रयत्न करते.

व्यवस्थापन मंत्रालय:

- सामाजिक न्याय आणि सक्षमीकरण मंत्रालय.

घटक:

- खालील उप-योजना त्याचाच एक भाग आहे.
- भीक मागणाऱ्यांसाठी सर्वसमावेशक पुनर्वसन आवश्यक आहे.

उद्दिष्टे:

- महानगरपालिका आणि शहरी भागातून भीक मागणे नष्ट करणे.
- भिकाऱ्यांच्या पूर्ण पुनर्वसनासाठी असंख्य भागीदारांच्या समन्वित प्रयत्नांचा समावेश करणारी रणनीती तयार करणे.

भारतात भिकाऱ्यांना कसे वागवले जाते?

- २०११ च्या जनगणनेनुसार भारतामध्ये आता एकूण ४,१३,६७० भिकारी आहेत, पूर्वीच्या संख्येपेक्षा (२,२१,६७३ पुरुष आणि १,९१,९९७ महिला).
- या यादीत उत्तर प्रदेश अव्वल असून पश्चिम बंगाल दुसऱ्या क्रमांकावर आणि बिहार तिसऱ्या क्रमांकावर आहे. 2011 च्या जनगणनेनुसार लक्षद्वीपमध्ये फक्त दोनच प्रवासी राहतात.
- कोणत्याही केंद्रशासित प्रदेशातील भिकाऱ्यांची सर्वाधिक संख्या नवी दिल्ली (२,१८७), त्यानंतर चंदीगड (१२१) मध्ये होती.
- 22,116 भिकाऱ्यांसह, आसाम ईशान्येकडील राज्यांच्या यादीत अव्वल आहे, तर मिझोराम 53 सह शेवटच्या स्थानावर आहे.

- ***स्रोत→ हिंदू***

4. - क्रॉनिक फॅटीग सिंड्रोमचे तपशील:

प्रिलिम्स विशिष्ट विषय

बद्दल:

- न्यूरोलॉजिकल सिस्टीम, इम्युनोलॉजिकल सिस्टीम आणि शरीराची ऊर्जा निर्माण करण्याची क्षमता या सर्वांवर क्रॉनिक फॅटीग सिंड्रोमचा परिणाम होतो, ज्याला मायल्जिक एन्सेफॅलोमायलिटिस (ME/CFS) असेही म्हणतात, यूएस सेंटर फॉर डिसीज कंट्रोल अँड प्रिव्हेंशन (CDC) नुसार.
- या विधानामुळे आजार किती गंभीर आहे हे कमी होऊ शकते, तज्ञ म्हणतात. 2015 च्या एका लेखात, यूएस इन्स्टिट्यूट ऑफ मेडिसिनने "सिस्टमिक एक्स्ट्रेशन इनटॉलरन्स डिसीज" (SEID) हा शब्द प्रस्तावित केला.

कारणे:

- त्याची सुरुवात एक गूढ राहते. तथापि, काही संभाव्य ट्रिगर्समध्ये हार्मोनल असंतुलन, जिवाणू किंवा विषाणूजन्य रोग आणि अनुवांशिक पूर्वस्थिती यांचा समावेश होतो. वैद्यकीय व्यावसायिकांनी शारीरिक तपासणी, रक्त चाचण्या आणि लघवीच्या चाचण्यांवर अवलंबून राहावे कारण आजारासाठी कोणतीही विशेष चाचणी नाही.

कोण प्रभावित होऊ शकते:

- ME/CFS मुलांसह आणि सर्व वयोगटातील लोकांसह कोणालाही प्रभावित करू शकते. सीडीसीच्या मते, 40 ते 60 वयोगटातील अधिक महिला आणि प्रौढ प्रभावित होतात.

लक्षणे:

- प्राथमिक संकेत लक्षण म्हणजे पूर्वी ज्या गोष्टी अडचणीशिवाय पूर्ण केल्या गेल्या होत्या त्या आचरणात आणण्यास असमर्थता. त्यानंतर कमीत कमी सहा महिने (किंवा त्याहून अधिक काळ) टिकणारा आणि सामान्य थकवा पेक्षा वाईट असा क्रशिंग थकवा येतो. यूके मधील नॅशनल हेल्थ सर्व्हिसेसचा असा दावा आहे की विश्रांती किंवा झोपेमुळे हा थकवा दूर होणार नाही आणि व्यायाम केल्याने ते अधिक वाईट होईल (NHS).

उपचार:

- या आजारासाठी सध्या कोणतेही मान्यताप्राप्त निदान किंवा थेरपी नाही. वैद्यकीय तज्ञ त्याऐवजी रोगाची लक्षणे नियंत्रित करण्यासाठी पद्धतींची शिफारस करतात.

- ***स्रोत-> हिंदू***

संपादकीय विश्लेषण

1. भारतातील लोकसंख्या नियंत्रण:

भारताची आणि संपूर्ण जगाची लोकसंख्या वाढ:

- जगातील लोकसंख्येतील निम्म्याहून अधिक देश बदली दरापेक्षा कमी लोकसंख्येच्या वाढीचा अनुभव घेत आहेत आणि शतकाच्या अखेरीस, जगभरातील लोकसंख्येच्या वाढीचा दर शून्य असेल - शक्यतो प्रथमच.
- अलीकडील ब्लूमबर्ग लेखानुसार, कोविड-19 च्या उद्रेकाने जगभरातील लोकसंख्या घटण्याच्या शिखरावर किमान दहा वर्षांनी वेग वाढवला आहे.
- युनायटेड स्टेट्स (यूएस) पासून चीन पर्यंत जगभरातील देशांमध्ये या रोगाने आधीच घटत असलेला जन्मदर कमी केला आहे असा दावा शास्त्रज्ञांनी केला आहे.
- 2021 ते 2031 दरम्यान भारताची लोकसंख्या 1.09 पटीने वाढेल असा अंदाज संयुक्त राष्ट्रांच्या लोकसंख्याशास्त्रीय अंदाजानुसार आहे.
- प्रजनन दर प्रतिस्थापन पातळीपेक्षा कमी झाल्यामुळे, 2060 मध्ये भारताची लोकसंख्या कमी होण्यास सुरुवात होईल.

लोकसंख्या नियंत्रण सिद्धांत:

माल्थुशियन नियम:

- माल्थसने त्याच्या प्रिन्सिपल ऑफ पॉप्युलेशन या पुस्तकात असे भाकीत केले की जगभरातील लोकसंख्या वाढ अन्न उत्पादनाला मागे टाकेल (१७९८).
- त्यांनी असे प्रतिपादन केले की लोकसंख्या वाढ झपाट्याने वाढली तर अन्न पुरवठा अंकगणितीय प्रमाणात (भौमितिक वाढ) अधिक हळूहळू वाढला.
- पण जेव्हा कृषी तंत्रज्ञान प्रगत झाले आणि भारतासारख्या देशांकडे निव्वळ अन्नधान्य अतिरिक्त होते, तेव्हा माल्थस शेवटी चुकीचे सिद्ध झाले.

बिग-पुल सिद्धांत:

- हार्वर्डचे अर्थशास्त्रज्ञ हार्वे लीबेन्स्टाईन यांनी दाखवून दिले आहे की लोकसंख्या वाढीमुळे उत्पन्न कमी होते.
- या सिद्धांताचे मुख्य आर्थिक कारण असे होते की जर दरडोई उत्पन्न कमी असेल तर लोक बचत करण्यासाठी खूप गरीब आहेत.
- गुंतवणूक ही बचतीच्या बरोबरीची आहे असे गृहीत धरल्यास, कमी बचत असे सूचित करते की अर्थव्यवस्था वाढत नाही.

भारतातील लोकसंख्या नियंत्रण चिंता:

- या सिद्धांतांनी लोकसंख्या अर्थशास्त्राची आमची समज वाढवली, परंतु त्यापैकी बरेच गंभीरपणे चुकीचे ठरले. असे का आहे हे पुढील युक्तिवाद दर्शवतात.
- मोठी लोकसंख्या नेहमीच संघर्ष करणारी अर्थव्यवस्था दर्शवत नाही. मोठ्या लोकसंख्येमुळे अर्थव्यवस्थेला हानी पोहोचतेच असे नाही.

लोकसंख्या व्यवस्थापन उपक्रमांचे परिणाम असे असतील:

- सोप्या भाषेत सांगायचे तर, अर्थव्यवस्था टिकवून ठेवण्यासाठी पुरेसे लोक नसतील, काळजी घेण्यासाठी मोठी, अनुत्पादक वृद्ध लोकसंख्या असेल आणि निवृत्ती वेतनासाठी सरकारी तिजोरीत पुरेसे पैसे नसतील.
- परिणामी, अऔद्योगीकरण होईल.
- लोकसंख्येचे वितरणात्मक पैलू: जॉन मेनार्ड केन्स यांनी 1937 मध्ये "घसत्या लोकसंख्येचे काही आर्थिक परिणाम" या व्याख्यानात हा विषय मांडला.
- त्याची सर्वात मोठी चिंतेची बाब म्हणजे अशा क्षेत्रांमध्ये गुंतवणुकीच्या मागणीचा अभाव जेथे उद्योगांनी कमी होत चाललेला ग्राहक आधार पूर्ण केला पाहिजे.

उदाहरण म्हणून चीन:

- चीनने 1980 च्या दशकात एक-मुलावर निर्बंध लागू केले, परंतु तिची लोकसंख्या वयोमानानुसार (निर्बंधाचा परिणाम म्हणून), चीनने जुने धोरण सोडून दिले आणि जोडप्यांना अधिक मुले होण्यास प्रोत्साहित केले.

भारताचे धार्मिक परिदृश्य:

- भारतात, तेथे अस्तित्वात असलेल्या धार्मिक विभाजनांमुळे लोकसंख्या व्यवस्थापन आणखी वाढले आहे.
- भारतात, जाणूनबुजून किंवा अनवधानाने लोकसंख्येच्या वाढीचा भ्रामकपणा वापरून विशिष्ट अल्पसंख्याकांवर नियमितपणे हल्ले केले जातात. लोकसंख्या नियंत्रण पद्धतीमुळे सामाजिक समरसतेवर परिणाम होईल.

गरीबांचा प्रभाव:

- एकूण प्रजनन दर (TFR) गरिबांसाठी जास्त आहेत आणि श्रीमंती वाढते म्हणून घटते.
- परिणामी, हक्कांवर आधारित लोकसंख्या नियंत्रणाचे उपाय शेवटी गरीबांना दुखावतील, ज्यांना अशा मदतीची सर्वाधिक गरज आहे.

पितृसत्ता:

- पितृसत्ताकतेवर आधारित पुरुष मुलांची प्राधान्ये उच्च प्रजनन दरांवर लक्षणीय परिणाम करतात.
- स्त्री भ्रूणहत्या इ.सारखे गुन्हे करून, दोन मुलांवरच्या निर्बंधाचा लोकसंख्येच्या लिंग गुणोत्तरावर घातक परिणाम झाल्याचा दावा केला जातो.

पुढे कसे:

- डेमोग्राफिक डिव्हिडंडवर लक्ष केंद्रित करा: भारताने त्याच्या लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशाचा वापर करण्यासाठी काळजी करण्यापेक्षा अधिक प्रयत्न केले पाहिजेत.
- भारत आपल्या लोकसंख्येच्या फायद्याचा लाभ घेण्यासाठी आणि आर्थिक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी अपवादात्मक स्थितीत आहे.
- सरकारी अंदाजानुसार, 2021 मध्ये भारतातील 53.6% लोकसंख्या 29 वर्षांपेक्षा कमी वयाची असेल. भारतातील 25% पेक्षा जास्त लोक 14 वर्षांपेक्षा कमी वयाचे आहेत.

- आमच्या धोरणकर्त्यांनी काळजी करण्यापेक्षा भारताच्या लोकसंख्याशास्त्रीय लाभांशाचा वापर करण्यावर लक्ष केंद्रित करणे चांगले होईल.
- कौशल्य संच वाढवणे: तरुण भारतीयांना आता भारतात कल्पना करता येणाऱ्या सर्वोत्तम संधी उपलब्ध नाहीत.
- उदाहरणार्थ, उच्च शिक्षणावरील अखिल भारतीय सर्वेक्षणाच्या डेटावरून असे दिसून आले आहे की, भारताच्या उच्च शिक्षण क्षेत्राला मोठ्या संरचनात्मक असमानता ग्रस्त आहेत.
- ही तरुण लोकसंख्या एकतर अत्यंत उत्पादक किंवा अनुत्पादक बनू शकते, ती आत्मसात केलेल्या कौशल्यावर अवलंबून असते.
- महिलांवर लक्ष केंद्रित करणे: प्रजनन दर आणि पहिल्या मुलाच्या जन्माच्या वेळी आईचे वय या दोन्ही गोष्टी स्त्रियांच्या शिक्षणावर अवलंबून असतात. शिक्षण मुदतपूर्व जन्म आणि महिला वंध्यत्व कमी करण्यास मदत करते.

निष्कर्ष:

- पुढील दोन ते तीन दशकांत, भारतातील प्रजनन दर मृत्युदरासह कमी होतील, जे सध्या लोकसंख्याशास्त्रीय संक्रमणाच्या टप्प्यात आहेत. भारताचा विकास दर अजूनही सकारात्मक आहे हे पाहता लोकसंख्या वाढ कमी करण्यास जागा आहे, परंतु आमच्या लोकसंख्या योजनेने लोकसंख्या स्थिरतेचे मोठे परिणाम लक्षात घेतले पाहिजेत.

2. भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य:

मूळ:

- 1689 मध्ये प्रकाशित झालेल्या इंग्लंडच्या बिल ऑफ राइट्समध्ये भाषण स्वातंत्र्य हा मूलभूत अधिकार बनवण्यात आला होता.
- 1789 मध्ये फ्रेंच राज्यक्रांतीदरम्यान मनुष्य आणि नागरिकांच्या हक्कांची घोषणा स्वीकारण्यात आली आणि "मनुष्याच्या सर्वात मौल्यवान हक्कांपैकी एक" म्हणून उल्लेख करून अभिव्यक्ती आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या कल्पनेचे समर्थन केले.
- मानवी हक्कांच्या 1948 च्या युनिव्हर्सल डिक्लरेशन ऑफ ह्युमन राइट्स (UDHR) नुसार, ज्याने भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याला मानवी हक्क म्हणून मान्यता दिली आहे, प्रत्येकाला त्यांचे विचार आणि मते मुक्तपणे व्यक्त करण्याचा अधिकार आहे.
- संपूर्ण देशाच्या स्वातंत्र्य चळवळीदरम्यान, भारतीयांनी हे हक्क स्वतःसाठी मागितले कारण ब्रिटिशांनी त्यांच्या भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या मूलभूत अधिकारांवर दडपशाही केली. याचा परिणाम भारतीय राज्यघटनेत (26 नोव्हेंबर 1949 रोजी स्वीकारण्यात आलेला) मूलभूत अधिकार म्हणून या अधिकाराचा समावेश करण्यात आला.

भारतीय संविधान आणि भाषण स्वातंत्र्य:

- भारतीय राज्यघटनेच्या कलम 19(1)(a) मध्ये असे म्हटले आहे की "सर्व नागरिकांना भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा अधिकार मिळेल." या अनुच्छेदामागील कल्पना संविधानाच्या प्रास्ताविकात आढळते, ज्याचा उद्देश सर्व नागरिकांना विचार आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य (मूलभूत अधिकार) आहे याची हमी देणे आहे.
- हा लेख लोकांना त्यांच्या कल्पना मोकळेपणाने, तोंडी, लिखित, कागदावर, रेखाचित्रे किंवा इतर कोणत्याही प्रकारे व्यक्त करण्याच्या अधिकाराची हमी देतो. अशाप्रकारे, यात जेश्चर, चिन्हे आणि यासारख्या कोणत्याही श्रवणीय किंवा दृश्य पद्धतीद्वारे कल्पना व्यक्त करणे समाविष्ट आहे.

महत्त्व:

- भारत हा लोकशाही देश आहे, त्यामुळे सर्व नागरिकांनी निर्णय प्रक्रियेत सक्रिय सहभाग घेणे आवश्यक आहे. सर्व नागरिकांना सहभागी होण्यासाठी परवानगी देण्यासाठी, एक अधिकार असणे आवश्यक आहे ज्याचा वापर व्यक्ती त्यांचे विश्वास आणि मते व्यक्त करण्यासाठी करू शकतात. अशा प्रकारे, भारतीय लोकशाही प्रभावीपणे कार्य करण्यासाठी, भाषण स्वातंत्र्याचा अधिकार आवश्यक आहे.
- सत्याच्या शोधाला चर्चा आणि वादविवादाने मदत केली जाते, ज्यांना अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याद्वारे प्रोत्साहन दिले जाते. याव्यतिरिक्त, हे नागरिकांना विविध समस्यांबद्दल बोलण्यास सक्षम करते, विवादांचे निराकरण करण्यात आणि समान आधार स्थापित करण्यात मदत करते.
- अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याबद्दल धन्यवाद, एखादी व्यक्ती जीवनाच्या अनेक पैलूंमध्ये प्रगती करू शकते आणि आत्म-पूर्णता शोधू शकते. हे एखाद्या व्यक्तीच्या आत्म-विकासास समर्थन देते.

  जर एखाद्याला स्वतःला व्यक्त करण्यास मनाई केली गेली, तर त्यांच्या संपूर्ण व्यक्तिमत्त्वाच्या वाढीस आणि प्रगतीमध्ये अडथळा येऊ शकतो, ज्यामुळे राष्ट्राच्या सर्वांगीण विकासावर मर्यादा येऊ शकतात.

वाजवी मर्यादांचे औचित्य:

राज्यव्यापी सुरक्षा:

- राज्याच्या सुरक्षेची व्याख्या गंभीर आणि वाढत्या सार्वजनिक असंतोषाची अनुपस्थिती म्हणून केली जाते, ज्यात बंड, राज्याविरुद्ध लढा (संपूर्ण राज्य किंवा त्याच्या विभागाविरुद्ध), बंड इ.
- भारतीय संविधानाने राज्याच्या सुरक्षेच्या हितासाठी भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या अधिकारावर वाजवी निर्बंध लादण्याची परवानगी दिली आहे.

परकीय सरकारांशी सौहार्दपूर्ण संबंध:

- भारतीय राज्यघटनेनुसार, राज्य भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यावर वाजवी मर्यादा घालू शकते जर असे केल्याने भारताचे एक किंवा अधिक राज्यांशी असलेले सौहार्दपूर्ण संबंध धोक्यात येतील.

सार्वजनिक समरसता:

- सार्वजनिक व्यवस्था हा सामान्य लोकांच्या शांतता, सुरक्षितता आणि शांततेचे वर्णन करण्यासाठी वापरला जाणारा शब्द आहे.
- सार्वजनिक शांततेला बाधा आणणारी कोणतीही गोष्ट सार्वजनिक सुव्यवस्था बिघडवत असल्याने, राज्याला त्याचे संरक्षण करण्यासाठी वाजवी निर्बंध लादण्याची परवानगी आहे.

सभ्यता आणि नैतिकता:

- नैतिकता आणि शालीनतेवर आधारित, भारतीय राज्यघटनेने अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या अधिकाराचा वापर मर्यादित केला आहे.
- राज्याला असभ्य भाषेच्या विक्री, वितरण किंवा प्रदर्शनावर वाजवी निर्बंध लादण्याचा अधिकार आहे.

न्यायालयात गैरवर्तन:

- न्यायालयाचा अवमान अधिनियम, 1971 च्या कलम 2 नुसार "न्यायालयाचा अवमान" या शब्दाचा संदर्भ दिवाणी किंवा फौजदारी अवमानाचा आहे. एखाद्या न्यायाधीशाची किंवा निर्णयाची अवज्ञा करणाऱ्या व्यक्तीने किंवा अन्यथा कोणाकडून कायदेशीर उल्लंघन केले गेले असे मानले जाते. न्यायालयीन प्रक्रियेत अडथळा आणतो.
- अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या मूलभूत अधिकारांतर्गत, कोणतीही व्यक्ती किंवा गट न्यायालयाचा अवमान म्हणून अर्थ लावला जाईल अशा पद्धतीने वागू शकत नाही.

बदनामी:

- भाषणस्वातंत्र्य हे अनिर्बंध नसल्यामुळे कुणालाही त्यांच्या सहकारी नागरिकांच्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचवण्याची परवानगी नाही.
- कलम 19 मधील (2) कोणाच्याही प्रतिष्ठेला हानी पोहोचवणारी कोणतीही टिप्पणी करण्यास मनाई करते.

गुन्हेगारी कृतीसाठी प्रेरणा:

- इतरांना गुन्हा करण्यास प्रवृत्त करणाऱ्या कोणत्याही टिप्पण्यांना भारतीय संविधानाने प्रतिबंधित केले आहे.

त्याचा गैरवापर कसा होऊ शकतो?

विषारी टीका:

- जरी "वाजवी निर्बंधांसह" हा विशेषाधिकार असला तरीही, अनेक भारतीयांद्वारे अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा अधिकार अविभाज्य आणि अलंघनीय म्हणून पाहिला जातो.
- इतर समुदायांच्या सदस्यांविरुद्ध द्वेषयुक्त भाषण हे भारतीय नागरिकांच्या मतामुळे उद्भवते की भाषण स्वातंत्र्य ही मूलभूत आवश्यकता आहे.
- द्वेषयुक्त भाषण वारंवार समाजातील दुर्बल घटकांना आणि उपेक्षित समुदायांना लक्ष्य करते.
- अशा ओंगळ विधानांमुळे आपल्या देशातील विविध गट आणि समुदायांमध्ये अपरिहार्यपणे वाद आणि शत्रुत्व निर्माण होते.

राज्याविरुद्ध आणि अलिप्ततेच्या बाजूने प्रचार:

- या स्वातंत्र्याचा उपयोग करून, मोठ्या संख्येने अलिप्ततावादी संघटना आणि राज्यविरोधी व्यक्ती त्यांच्या क्रांतिकारी विचारांचा लोकांमध्ये प्रसार करतात, स्थिती बिघडवतात आणि सरकारच्या दैनंदिन कामकाजात अडथळा आणतात.

चुकीची माहिती शेअर करणे:

- "फेक न्यूज" या संज्ञेच्या आकलनाचा अभाव आहे. तथापि, हे अशा माहितीचा संदर्भ देते ज्याचा अर्थ दिशाभूल करण्याच्या किंवा अफवा पसरवण्याच्या उद्देशाने तयार केलेल्या बातम्या म्हणून केला जाऊ शकतो.
- भारतात अलीकडे खोट्या बातम्यांचे प्रमाण अधिक वाढले आहे. त्यांच्याबद्दल खोट्या माहितीचा प्रचार करण्यासाठी आणि त्यांना हिंसक वर्तनाशी जोडण्यासाठी, बनावट बातम्या निर्माण करणारे आणि पसरवणारे प्रामुख्याने अल्पसंख्याक आणि विशिष्ट व्यक्तींना लक्ष्य करतात (त्यांची विश्वासार्हता आणि प्रतिष्ठा खराब करण्यासाठी खोट्या बातम्या पसरवणे).
- याउलट, सुप्रसिद्ध व्यक्ती आणि त्यांच्या कथित शौर्याबद्दल दिशाभूल करणारी माहिती त्यांचे महत्त्व वाढवण्यासाठी आणि राजकीय परिणामांवर प्रभाव टाकण्याच्या प्रयत्नात पसरवली जाते.
- अशा नाट्यमय आणि ध्रुवीकरण करणाऱ्या बनावट बातम्यांमुळे वारंवार सामाजिक आणि सामाजिक अशांतता, गंभीर वैयक्तिक नुकसान (लिंचिंग) आणि एकूणच अविश्वास निर्माण होतो.

अश्लील किंवा अश्लील सामग्री:

- बदलत्या विचारधारा आणि सांस्कृतिक नियमांच्या युगात, कोणतीही सामग्री अश्लील किंवा असभ्य म्हणून परिभाषित करणे आणि त्याचे वर्गीकरण करणे कठीण होऊ शकते. तथापि, भारतातील काही संघटना वाक्स्वातंत्र्याच्या अधिकाराचा वापर करून अश्लीलता पसरवत आहेत.
- सोशल मीडियावर एक टन सामग्री आहे जी अपमानास्पद हालचाली, शब्द आणि भाषा बनवते.
- हे समाजात अनैतिकता पसरवतात आणि मुलांवर आणि किशोरवयीनांवर नकारात्मक परिणाम करतात.

Guru Deekshaa IAS is happy to announce first ever kannada current affairs magazine for kannada medium aspirants of Karnataka. The three important thumb rules for any competitive exam are

Vijay Kumar G

Founder and Director

Guru Deekshaa IAS

- ✍🏻 First-NCERT/STATE syllabus books which helps to develop your understanding on the subjects
- ✍🏻 Second-Daily current affairs helped to build your further understanding of the events related to your examination, Apart from knowledge it build the personality of an individual which brings in confidence to face any examination.
- ✍🏻 Third-Practice previous year question papers and mock test available in the market to train your mind as per the requirement of the examination.

Thousand miles of journey starts with single step, We at Guru Deekshaa have taken this first step towards empowering you to prepare for civil for services. Now its your turn to start preparation and achieve your dream of becoming IAS/IPS.

CALL US FOR MORE DETAILS

76 76 74 98 77

JOIN OFFICIAL TELEGRAM FOR MATERIAL AND UPDATES

@GURU_DEEKSHAAIAS

FOLLOW OUR INSTAGRAM FOR DAILY UPDATES

GURUDEEKSHAA